

A FILOZÓFIA HARCOS JELLEGE ÉS TÁRSADALMI FELELŐSSÉGE

A Nicolae Ceaușescu elvtárs előterjesztette és az RKP Központi Bizottságának Végrehajtó Bizottsága részéről egyhangúlag jóváhagyott javaslatok a politikai-ideológiai tevékenységnek, a párttagok, az összes dolgozók marxi—lenini nevelésének javítására vonatkozó intézkedésekről, valamint a párt főtitkárának az ideológia, a politikai és kulturális-nevelő tevékenység terén dolgozó pártaktívák munkatanácskozásán elhangzott expozéja kétségkívül olyan megszokott és egyszersmind szokatlan, mint bármely más időpontú, történelmi jelentőségekben gazdag esemény. Megszokott, ha az utóbbi években kifejtett pártpolitikánk alapvető eseményeihez, a nép iránt megnyilvánuló magas fokú felelősséghez, az igazságérzethez és megfontolt ítéllethez viszonyítjuk, ahhoz a bölcsességhez, amely a kortárs emberiség és különösképpen a saját társadalmunkat foglalkoztató problémák értékelésében és megoldásában nyilvánul meg. Szokatlan, ha figyelembe vesszük a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom ethoszának feltárására és kiépítésére vonatkozó mély jelentőségét, s különösképpen ha figyelembe vesszük azt a módot, amellyel az ideológiai tevékenység kérdéseit vitára bocsátották és bocsátják a továbbiakban. Jelentőségteljes tény, hogy a javaslatokat első megvitatásra a pártaktívák elé terjesztették, hogy — a főtitkár jelenlétében és az ő vezetésével — e vitákból leszűrjék a különböző tevékenységi területeket átfogó akciótervekre vonatkozó következtetéseket és tanulságokat. Emberi, ideológiai és nevelő vonatkozásban példamutató és mozgósító hatású a főtitkár ily sokrétűen tervező energiájának a kibontakozása, a lelki készenlét az embert és társadalmunkat meghatározó problémák, a dolgozók szellemi-ideológiai formálása kérdéseinek befogadására; az a tény, hogy maga a párt és az állam vezetője tulajdonít döntő jelentőséget a szocialista Románia jelenének és jövőjének.

Anélkül, hogy itt mérleget készítenék vagy terjedelmes bírálati elemzésbe bocsátkoznék (erre mégis szükség lenne az ideológiai-kulturális munka minden ágában), nem hallgathatok el egy nyilvánvaló megállapítást, amely mellett nem haladhatunk el közömbösen: a filozófiai-elméleti gondolkodás még mindig helyeződött arra a modell-szintre, melyet a párt elméleti és gyakorlati tevékenysége ajánl számunkra. Nem szeretném, ha félreértenének, mert nem szándékom tagadni vagy lebecsülni e területen elért eredményeinket. Mi, romániai filozófusok éppúgy, mint kultúránk más művelői, hálásak vagyunk, hogy a párt az utóbbi években, de különösen a IX. kongresszus óta, ilyen kedvező lég-

kört teremtett az alkotó gondolkodásnak és a vélemények harcának. Eppen ebben az időszakban valósultak meg a filozófiai gondolkodás legjelentősebb eredményei, ami a tematikai megújulást és a kutatások egyes fontos — etikai, esztétikai és társadalomfilozófiai — aspektusok felé történt irányulását illeti, ide sorolva a vállalatok szociális viszonyainak emberi vonatkozásait, a társadalomstruktúra kérdését a rendszerek elméletének fényében, továbbá: nemzet és nemzeti tudat, ifjúság és erkölcsi ideál, anyagi érdekelttség és erkölcsi ösztönzés a munkában, a burzsoá etika egyes áramlatainak bírálata, a marxista esztétika egyes kategóriái és alkalmazásuk egyes konkrét művészeti-irodalmi jelenségek elemzésében, korszerű tájékozódás az esztétikában; dolgozatok a filozófiai antropológia, a művelődésfilozófia és az érték filozófiájának tárgyköréből, amelyeket a marxista filozófiai gondolkodás eddig elhanyagolt; episztemológiai (ismeretelméleti) és tudományfilozófiai munkák, a román és az egyetemes filozófia története, a filozófiatörténet módszertani kérdéseinek megvitatása.

De vajon értékesítettük-e teljes mértékben e légkör összes előnyeit abban a dialektikusan következetes és elvszerű szellemben, amelyet a párt bizonyít és ösztönöz állhatatosan? E kérdésre a válasz nem lehet teljesen kielégítő. Hivatkozunk csak egyetlen vonatkozásra: a dialektikát még mindig csak egyes leckék, cikkek, brosrák szokványszavainak gyűjteményére, jelszavakra és idézetekre korlátozzák, megfélelve arról, hogy a dialektika elsősorban a kritikai és a forradalmi gondolkodás módszere. Dialektikusan gondolkodni azt jelenti, hogy nem egyoldalúan tépelődünk, hanem figyelembe vesszük a jelenségek többrétűségét, egy-egy probléma sok-sok oldalát és összetettségét — íme, a dialektika elemi igazsága, melyet azonban nem mindig tartunk szem előtt. Így például a dialógus és a marxista filozófia nyílt jellegének kérdésében.

A pártvezetőség, elsősorban Nicolae Ceaușescu elvtárs, számtalanszor hangsúlyozta egyfelől a marxi—lenini filozófia alkotó alkalmazásának konkrét-történelmi jellegét a minden ország sajátos feltételeivel való funkcióban, másfelől azt aényt, hogy filozófiánkat nem lehet elkülöníteni, elszigetelni, bezárni önmagába, hanem nyitva kell hagyni, befogadóvá tenni minden minden előtt, ami humanista gondolat és tett vagy haladó eszme a mai forrongó világban. Ám egyesek úgy értik, hogy ez a nyitva hagyás valamiféle principium nélküli ideológiai eklekticizmus beengedését jelenti, melynek során a marxista filozófia csak bizonytalan és távoli visszhang marad, s megszűnik magának a gondolkodásnak a lényege lenni. Mi a dialógusért vagyunk — de miféle dialógusért? A dialektika, éppen Platón egészen sajátos értelmezése szerint, a vita, a dialógus művészete, feltételezi az eszmék polemikus mozgását, amelyben mindegyik felszólalónak saját véleménye, saját alapelve van. Leegyszerűsítő, valójában metafizikus szemlélettel azonban ez a dialógus — legjobb esetben — kegyes kiegyezéséssé redukálódik, arra, hogy mi közös a marxisták és a nem marxisták között. Rendkívül könnyű és kényelmes az a fajta dialógus, amely a lusta gondolkodásmódot és az alapelvek hiányát hordozza.

A dialógus legyen bírálati, elvi és határozott. Részt venni a dialógusban más eszmei áramlatokkal vitatkozva, ez a kulturális fejlődés törvénye, de e részvétel nem jelenthet ideológiai engedményeket. A marxista filozófia magasabbrendűsége történetileg igazolt, és éppen ez a körül-

mény igényli a magas fokú felelősség alkalmazását. Mert a világról és társadalomról, az embersonsról vallott valamely emelkedett fölfogás elismerése még nem mentesít az önálló gondolkodástól, nem ruház fel az összes problémák, az összes nehézségek megoldásának bűvös formuláival. A marxista filozófia felsőbbrendűsége nem egyszerűen a történelem adománya, hanem — mindenekelőtt — élő folyamat, állandó próbatétel, amely a marxista teoretikusok kommunista pártjainak gondolkodásán belül és általuk nyilvánul meg. Ebből ered az a következtetés, hogy új kísérletek és a történelmi fejlődés új feltételei alapján gazdagítani kell a marxista gondolkodás örökségét.

Számunkra a marxista filozófia fejlesztése nem jelenti a problémák leegyszerűsítését, sem a nem marxista filozófiákkal történő viták, dialógusok felületes, hatástalan támadásra való lecsökkentését, amelyben szövegidézetek és -hivatkozások szerepelnek fő érvekként, de a továbbfejlesztés sem jelentheti kortárs világunk filozófiára is elháríthatatlanul kiható feszültségeinek és konfliktusainak az elhanyagolását vagy tompítását. A marxista gondolkodás következetesen alkotó iránya nem tételezi fel sem az elmeszesedést, sem a dogmatikus betokosodást, de az ideológiai kapitulációt sem a burzsoá filozófia előtt. A marxista filozófia kombattivitása, forradalmi küzdőképessége a gondolkodás eredetiségének a fejlődésén alapszik, ez utóbbi pedig a más filozófiai áramlatokkal való nyílt, kritikai és harcos szembesítés nélkül elképzelhetetlen a nemegyszer fölöttébb nehéz jelenkori problémák tárgyalásmódjában és megoldásában.

Rendkívül fontos megértenünk, hogy a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom felépítésének munkája termékeny talajra lel az új etikai, szellemi profil kialakításában, s ennek során a lehetőségek széles skálája nyílik, de a teljes értékesítés a politikai-ideológiai cselekvéstől, a kulturális-nevelő tevékenységtől függ, e munkálkodás tartalmától és irányításától. A társadalmi felelősség is döntő jelentőségű, ezt nem lehet kitenni véletleneknek. Amikor azt mondjuk, hogy a szocializmus milliók öntudatos alkotása, akkor nem egyszerű stílusfordulathoz folyamodunk, hanem egy nagy történelmi igazságot fejezünk ki. Am ennek az igazságnak a mély értelmezése és sokrétű velejárója jelen kell hogy legyen azoknak a tudatában, akik az ideológiai és a kulturális-nevelő felépítmény szféráiban dolgoznak.

A filozófusok, mint a párt harcosai az ideológia síkján, sokféle és mély tanulságot vontak le Nicolae Ceaușescu elvtárs javaslataiból, az ideológia, a politikai és kulturális-nevelő tevékenység területén dolgozó pártaktív munkatanácskozásán elhangzott beszédéből.

E javaslatok közül különösképpen arra hivatkozom, amely a Filozófiai Intézetnek a külső munkatársakkal együttműködésben megvalósítandó feladataihoz kapcsolódik. E dokumentumok fényében és szellemében mindenekelőtt azt szeretném jelezni, hogy a filozófia gondolat-tértségében és érdeklődési köreiből vannak még eléggé föl nem tárt övezetek és meg nem vitatott problémák; fogyatékos még a munkastílus, főképp az erők együttműködtetésében és összpontosításában, a társadalmunkat érintő legfontosabb kérdések felé történő irányításában. A Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiája, melyre nagy felelősséget hordozó feladat hárul az összes ideológiai jellegű tudományágak alkotó fejlődése

megvitatásának a megszervezésében, valamint a pártpropaganda és az egész kulturális-nevelő tevékenység elméleti-tudományos elmélyítésében, eléggé ki nem használt, kedvező keretet jelent a tudományos együttműködés kibontakoztatására és az erők egyesítésére a filozófiai gondolkodás legfőbb és legidőszerűbb irányjelzői felé.

Különösképpen szem előtt tartok egyes olyan tájékozódásokat, amelyek nagyobb hatékonysággal válaszolhatnak a fejlődésünk jelenlegi szakaszából eredő politikai-ideológiai jellegű társadalmi rendelkezésekre.

A szociológia és a társadalomfilozófia (történelmi materializmus) területén a jelenleg folyó kutatásokat fölerősítjük és elmélyítjük. Így a mai romániai társadalom alapvető dimenzióit alkotó demokratizmus és humanizmus valóságos tartalmának a megvilágítására vitákat rendezünk, konkrét kutatásokat indítunk és értekezéseket dolgozunk ki a vezetéstudomány meghatározásáról és filozófiájáról, a szocialista vállalatok és mezőgazdasági termelőszövetkezetek vezetésének társadalmi mechanizmusáról és demokratizmusáról.

Kétségtől szűkség van többágú kutatásokat egybeötvöző erőfeszítésre, hogy a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom fogalmát elméletileg még kiterjedtebben és elmélyültebben tisztázzuk. E tekintetben hasznos volna a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiáján belül *tudományközi munkaközösséget* alakítani, amely — az anyagi és szellemi viszonyok összefüggés-szintjén — konkrét kutatásokat indítana a társadalomépítés folyamatának a föltárására; ebben a témában 4—5 évi időtartam alatt a munkaközösség egy átfogó monografikus művet dolgozna ki. Mindenesetre az említett fogalom hovatovább már nem maradhat pusztán elméleti, az absztrakt általánosság ritka légkörében lebegő valami; a gyakorlat és az elkötelezettség fogalmává kell válnia a társadalomtudományok területén működő kutatók — szociológusok és filozófusok, közgazdászok és demográfusok, etnológusok és politológusok, néprajzosok és esztéták — számára egyaránt. Módszertani szempontból rendkívül jelentős, hogy a társadalmi élet mindegyik dimenzióját vagy szakaszát a maga egységes voltában és viszonylagos önállóságában szemléljük, de ugyanakkor az egésznek szélesebb távlatában is, az egész társadalmi rendszer jövőbeni fejlődésének perspektívájában.

A Filozófiai Intézet égisze alatt és egybehangoló irányításával a kutatók egy szélesebb munkaközössége elméleti és konkrét társadalmi kutatásokat indít a sokoldalúan fejlett szocialista társadalomban megnyilvánuló értékrendszereket tárgyaló átfogó mű kidolgozására. Ha ideológiai küzdőszellemen mindenekelőtt a materialista filozófia — ideológiai vitákban és magas szintű elméleti munkákban megnyilvánuló — alkotó kifejtését értjük, pártos világnézetünk felsőbbrendűségének bizonyítását pedig a jelenkor leghevenyebb kérdéseit illető tárgyalási módban és azok megoldásában; ha a sokoldalú fejlődésben levő szocialista társadalom felsőbbrendűségét akarjuk demonstrálni, akkor az említett műnek éppen az ilyen igényeket kell kielégítenie. A szocializmus nemcsak ritmusával és anyagi civilizációja szerkezetével, hanem az emberi tevékenység axiólógiaja terén is, nemcsak a *homo economicusszal*, a *homo faberrel*, hanem a *homo significansszal* is vitathatatlanul kifejezi felsőbbrendűségét. Egy olyan műről van szó, mely a szocialista társadalom egészének (gazdaság, politika, etika, esztétika, művészet, filozófia, tudomány) érték-

rendszerét felöleli, átfogja különbözőségeit és egymásba hatolását, azokat a mutációkat, amelyek — a sokoldalú szocialista fejlődés folyamánként és e sokoldalúság alapvető aspektusaként — az értékek struktúráiban létrejönnek.

A társadalomtudomány fejlődéséhez járulnak majd hozzá az episztemológiai (ismeretelméleti) kutatások is, amelyek tudományfilozófiai, tudományódszertani és -logikai munkák mellett a jelenkori filozófiai gondolkodás fő irányait alkotják a marxista filozófia és a különböző polgári filozófiai áramlatok — különösen a neopozitívizmus, szemantika, fenomenológia — szembehelyezésében és összevetésében.

A marxista gondolkodás ereje abban a módban is megnyilvánul, ahogyan fölfedi és megmagyarázza (elméleti megoldásokat is mutatva) a régi ember-modellről a szocializmus és a kommunizmus alap-adottságokban egységes s mégis különböző és differenciált új ember-modellre való átmenet rendkívül nehéz, bonyolult és ellentmondásos problémáját. Káros a gondolkodásra, lefegyverző, nem méltó filozófiánk előrejelző jellegéhez az a szemlélet, amely szerint a kérdések maguktól oldódnak meg. Sem a gazdaságban, még kevésbé a szellemiség és a fogékonyság síkján az új ember-modell kialakítása nem oldódik meg önmagától. Ebben a tárgy- s témakörben jelentek meg olyan munkák, amelyeket a burzsoá erkölcsi fölfogások leküzdésének szenteltek, de nagyon kevés elemzi ezek közül az ember erkölcsi magatartását és erkölcsi tudatát, a viselkedésnormákat és -alapelveket, a társadalmi méltányosságot és igazságot, az eszmék és erkölcsi normák alakító mozgását a humánus összes övezeteiben, az ideológia és az etika viszonyát.

Az esztétika és művelődéstudomány területén hangsúlyt fognak kapni a művészet és kultúra humanista jellegére és társadalmi célszerűségére vonatkozó kutatások, mint: művészet és közönség, esztétikai nevelés és az esztétikai ízlés föltárása, a hatékonyság s a kedvező feltételek kialakításának módja a tömegnevelő tevékenységben, kulturális aktivitás az ateista-tudományos nevelés támogatására.

Egy nemzet kultúrájának, illetve művelődésfilozófiájának érettsége abban a módban is megmutatkozik, ahogyan sikerül előtérbe helyezni a kor nagy problémáinak összetevőit, kidolgozni — széles körű kihatással a tudományra és ideológiára — az alapvetően tájékoztató munkákat. Viták szervezése, a nemzetközi részvételt is ideértve, traktátus jellegű munkák előirányzása a bátorság, a román filozófia alkotó merészségének vizsgáját jelentené. Mindenekelőtt: a román filozófia története 3 kötetben (az elsőt nagy vonalakban már befejezték); ez tudományos képet adhat az országunk területén végbement fejlődésről a művelődésfilozófiában és az eredeti filozófiai gondolkodásban, szem előtt tartva a kulturális örökség értékesítésének marxi—lenini elvét, a folyamatosság és a diszkontinuitás dialektikus egységét a társadalmi tudat összes formáinak fejlődésében. Egy egyetemes filozófiatörténetet — felölelve az utolsó kötetben egy rendszerezett elvi bírálatú elemzést a kortárs polgári filozófia legfőbb áramlatairól — romániai filozófusok dolgoznának ki, együttműködésben más országok marxista filozófusaival. Ez a vállalkozás is tiszteletre méltó, nagyszabású feladatot jelentene, és — reméljük — jótékony hatást gyakorolna az ideológiai alakzatok fejlődését illető más kutatásokra. Ebbe az eszmekörbe illeszkedik egy enciklopédikus jellegű

filozófiai szótár kidolgozásának a feladata, melyben a korszerűség ideológiai követelménye jelentené a fő ismérvet.

A marxista filozófia egységes, összefüggő jellege, vonzóereje és hatása a kultúrára és társadalmi tevékenységre, bizonyításra kerül azokban a szintézis-jellegű munkákban is, amelyeket a marxista etika és esztétika, az antropológia, a művelődésfilozófia és az érték filozófiája kategória-rendszereinek és alapelveinek szentelnek. És mindezt a gondolkodásunkat és tetteinket állandóan vezérlő dialektikus és történelmi materializmus alapján.

Nem szándékom, hogy az itt felsoroltakkal a filozófiai kutatások és az ideológiai tevékenység teljes programját adjam, csak a tájékozódás néhány irányát vázoltam fel, amelyeket elsődlegesen a jelenkori romániai társadalom fejlődése fő vonalainak tekinthetünk.

Még egy gondolatot szeretnék mindehhez hozzáfűzni: a filozófuskutatók — noha az utóbbi években közelebb kerültek az élethez, a konkrét társadalmi valósághoz — még nem választottak kielégítően az igényes követelményekre. A filozófiai kutatásokban, ami a tájékozódást illeti és a filozófiai propaganda iránti fogékonyságra vall, lényeges követelmény például tankönyvek és traktátusok kidolgozása a filozófiatanítás mindegyik fokozata számára. Egyébként elérkezett az ideje annak, hogy a különböző filozófiai kutató- és oktatási intézmények és szervezetek határozottabb lépéseket tegyenek a közeledés irányába, az egyesítés felé — intézményi viszonylatban is. Bizonyos, hogy a filozófiai munka két alapvető oldalát — a kutatást és az oktatás-propagandát — tartalmuknak megfelelően szorosabban közelíteni kell egymáshoz, így járulva hozzá országunkban a filozófiai-ideológiai légkör általános javításához.

Megjelent a Lupta de clasă 1971. 8. számában.

